

BILATERALNI ODNOSI IZMEĐU MAKEDONIJE I SRBIJE

UVOD

Bilateralni odnosi između Makedonije i Srbije se ocenjuju kao prijateljski i srdačni, bez obzira na to što ih političari, uglavnom vođeni unutrašnjopolitičkim pobudama, s vremena na vreme retorički zahlađuju u maniru bračne svađe.

Posle nekoliko napetih godina koje su započele referendumom za nezavisnost Makedonije 1991. godine, obe zemlje su uspostavile bilateralni diplomatski odnos sa međusobnim priznavanjem i razmenom ambasadora 1996. godine. Srbija je otvorila i počasní konzulat u Bitolju.

Skoro da je konsenzualan stav da u političkom smislu između ove dve države nema otvorenih pitanja, da se ekonomska saradnja odvija na zadovoljavajućem nivou i da između građana ovih zemalja postoje uzajamna prijateljska osećanja.

Nekoliko tačaka se ističu kao mogući generatori nesuglasica između ove dve zemlje: odnos prema Kosovu; odnos velikih sila prema regionu i odnos obe zemlje prema njima; kao i spor između pravoslavnih crkava dve zemlje za koji se, opet, smatra da ima najmanji potencijal da naruši dobrosusedske odnose ovih zemalja.

Suprotno, kao osnovi za produbljivanje saradnje i za učvršćivanje i unapređivanje odnosa ističu se: uzajamno prijateljska osećanja građana obeju zemalja; približavanje članstvu Evropske unije; i budući razvoj demokratskih procesa u obe zemlje.

Kada se analiziraju odnosi između Makedonije i Srbije, treba sa dužnim poštovanjem uzeti u razmatranje i nekoliko sledećih pitanja: stavovi i odnos albanske zajednice u Makedoniji i njeno mesto i ulogu u bilateralnim odnosima između dve zemlje; osećaj kod dela makedonskog stanovništva za nesimetričan odnos između vlada dve zemlje (u smislu veće popustljivosti makedonske prema srpskoj strani); kao i lebdeće prisustvo osećaja nelagodnosti kod nekih Makedonaca i Srba koji žive u Makedoniji u odnosu na pitanja povezana sa istorijskim nasleđem.

Isto tako, može se očekivati da će se budući makedonsko-srpski odnosi sve više gledati kroz prizmu opšte regionalne saradnje, paralelno sa bilateralnim odnosima dve zemlje, koji će kao takvi više značiti ovim zemljama nego što će biti značajni za EU i za druge regionalne zemlje i partnere.

U tom duhu su i prve izjave nove makedonske vlade (izabrane 31. maja 2017), za koju su dobrosusedski odnosi i rešavanje aktuelnih problema sa susedima, bez isticanja nikoga posebno, između tri prioriteta spoljne politike – zajedno sa početkom pregovora za članstvo u EU i prijem zemlje u NATO. Ovo poslednje će znatno uticati na buduće makedonsko-srpske odnose, sa obzirom na to što će u tom slučaju granica Srbije sa Makedonijom biti granica sa NATO-m.

Ostaje nepoznato kako će se prema novoj političkoj sceni u Makedoniji postaviti staro–nova vlast u Srbiji posle izbora premijera Aleksandra Vučića za predsednika zemlje, koji je otvoreno podržavao prethodnu vlast u Makedoniji.

BILATERALNI ODNOSI

Makedonija i Srbija su uspostavili diplomatske odnose 1996. godine, pet godina posle proglašenja makedonske nezavisnosti od Jugoslavije (1991), četiri godine posle formiranja Savezne Republike Jugoslavije (1992) i tri godine po prijemu Makedonije u članstvo Ujedinjenih nacija (1993). SR Jugoslavija je uspostavila diplomatske odnose sa Makedonijom poslednja od svih susednih zemalja.

Period od referenduma za nezavisnost Makedonije u septembru 1991. godine, koji su bojkotovali makedonski Srbi, sve do uspostavljanja diplomatskih odnosa 1996. godine, bio je ispunjen serijom tenzija: protesti za veća prava Srba koji žive u Makedoniji, odugovlačenje sa registracijom partije Srba u Makedoniji, odbijanje jednog dela mladih Srba da služe vojni rok u Armiji Republike Makedonije, odbijanjem ulaza u Makedoniju predstavnicima Srpske pravoslavne crkve i sl.

Ipak, od 1996. godine razvoj diplomatskih odnosa između Makedonije i Srbije je imao trend rasta sve do oktobra 2008. godine, kada je Srbija proterala makedonskog ambasadora iz Beograda jer je Makedonija priznala nezavisnost Kosova. Odnosi na najvišem nivou obnovljeni su u maju sledeće godine.

Meseci koji su usledili posle makedonskog priznanja nezavisnosti Kosova su bili najkritičniji u odnosima Makedonije i Srbije. Posle priznanja nezavisnosti Kosova usledilo je obeležavanje zajedničke granice između Makedonije i Kosova, koje je završeno u oktobru 2009. godine Ugovorom za fizičku demarkaciju granice, koji su potpisali premijeri Nikola Gruevski i Hašim Tači. Odmah posle ratifikacije dogovora u parlamentima obe zemlje i njegovog hitnog pozdravljanja od SAD i EU, Makedonija i Kosovo su uspostavili diplomatske odnose. Prema rečima tadašnjeg ministra za spoljne poslove Antonija Miloševskog (VMRO-DPMNE), „rešavanjem pitanja granice sa Kosovom, Makedonija je postala jedna od retkih zemalja u regionu bez ikakvih graničnih sporova sa susedima”.¹

Demarkaciju je oštro kritikovala tadašnja makedonska opozicija protumačivši je kao odvajanje značajnog dela makedonske teritorije u korist Kosova, kao i zvanični Beograd. Tadašnji srpski predsednik Boris Tadić je ocenio dogovor kao „nepravni akt”, a makedonska strana (predsednik Branko Crvenkovski) opravdavala ga je kao „tehničko pitanje” koje je izvršeno na osnovu Ugovora za delinaciju državne granice između Skoplja i Beograda (koji su 2001. potpisali tadašnji predsednici Trajkovski i Koštunica), kao i Sveukupnog predloga za rešavanje statusa Kosova iz 2007. godine.

Inače, srpski narod koji živi u Republici Makedoniji deo je konstitutivnih naroda navedenih u Ustavu Republike Makedonije.² Prema podacima sa popisa iz 2002. godine, u Makedoniji živi 35.939 Srba što čini 1,8% ukupnog stanovništva.³ Najveći broj Srba živi u Skoplju i u Kumanovu, a od tadašnje 84 opštine, Srbi su živeli u 81 opštini.

Takođe, saglasno sa čl. 7 Ustava („...U jedinicama lokalne samouprave jezik i pismo koje koristi najmanje 20% građana je službeni jezik, pored makedonskog jezika i njegovog ćirilicnog pisma. Za upotrebu jezika i pisma na kojem govori manje od 20% građana u jedinicama lokalne samouprave, odlučuju organi jedinica lokalne samouprave.”), srpski jezik je službeni jezik u opštini Čučer-Sandevo gde Srbi čine 28,56% stanovništva.⁴ Ovo je ruralna

¹ <http://vecer.mk/makedonija/makedonija-i-kosovo-vospostavija-diplomatski-odnosi>

² <http://www.slvesnik.com.mk/content/Ustav%20na%20RM%20-%20makedonski%20-%20FINALEN%202011.pdf>

³ <http://www.stat.gov.mk/Publikaciji/knigaXIII.pdf>

⁴ Prema podacima sa poslednjeg Popisa stanovništva iz 2002 god.

opština, severno od Skoplja na padinama Skopske Crne Gore, formirana kao posebna opština 1996. godine.

U dve druge opštine, na osnovu istog člana Ustava, iako Srbi čine manje od 20% stanovništva (što je granica za proglašenje jednog jezika za službeni), srpski jezik je uveden kao službeni 2010. godina odlukom Saveta ovih opština. To su dve pogranične severne opštine, Staro Nagoričane i najveća opština u zemlji, Kumanovo.

Dan kada se obeležava Sveti Sava, odnosno 27. januar, zakonom je proglašen za praznik i neradni dan za pripadnike srpske zajednice u Makedoniji.

Prema najnovijim podacima, u školskoj 2015/2016. godini, 258 učenika u osnovnom obrazovanju školovalo se na srpskom jeziku.⁵

Među građanima Makedonije preovlađuju pozitivna i prijateljska osećanja prema njihovom severnom susedu, koja se ističu i u mnogim izjavama političara.

Tako se prema poslednjem istraživanju javnog mnjenja na temu odnosi sa susedima,⁶ Srbija nalazi na vrhu susednih zemalja i ocenjena je kao „najprijateljskiji sused”. Čak 42,5% ispitanika je odgovorilo da je najprijateljskiji sused Makedonije Srbija. Na drugom mestu, sa 18,5% glasova, nalazi se Albanija.

Pri tome, nema razlike među odgovorima pripadnika različite partijske pripadnosti, ali ima razlike među ispitanicima različite etničke pripadnosti. Da je Srbija najprijateljskiji sused odgovorilo je 56% simpatizera VMRO-DPNE i 50% simpatizera SDSM. Ali dok 54% etničkih Makedonaca doživljava Srbiju kao najprijateljskijeg suseda, 56% etničkih Albanaca za takvog suseda doživljava Albaniju. Za Srbiju kao najprijateljskijeg suseda se izjasnilo 14,5% etničkih Albanaca.

Srbija je na prvom mestu od suseda i po nekoliko drugih pitanja ili ocena: sused sa kojim su se najviše poboljšali odnosi u poslednjih pet godina (20,6% ispitanika), sused sa kojim građani imaju najbolja lična iskustva (36,4% ispitanika), sused čiju istoriju i kulturu najbolje poznaju (38,1% ispitanika), sused o kojem se ima najbolje mišljenje (45,8% ispitanika), kao i sused sa kojim bi voleli najbliže odnose (19,6% ispitanika).

„Makedonija i Srbija imaju dobre međususedske odnose, pre svega hoću da kažem da se srpski i makedonski narod doživljavaju kao braća. Bratstvo je uzvišena stvar i baš zbog toga ne treba za te veze pričati kako treba da se razvijaju, jer se dosada razvijaju u pravilnom smeru, a nadam se da ćemo ih vekovima dalje voditi u tom pravcu”, smatra počasni konzul R. Srbije, Siljan Micevski.⁷

Svoje mesto i ulogu u razvoju dosadašnjih odnosa ove dve zemlje imaju pripadnici makedonske i srpske zajednice. U Makedoniji deluju 24 udruženja srpske zajednice ali, za razliku od Srbije gde su Makedonci uglavnom okupljeni oko svojih udruženja, Srbe u Makedoniji mahom predstavljaju političke partije.

U ovom momentu, u Makedoniji funkcionišu tri političke partije Srba. Jedna od njih, Demokratska partija Srba u Makedoniji iz Skoplja, u koaliciji je sa VMRO-DPMNE, a druge dve – Srpska stranka u Makedoniji iz Kumanova i Srpska napredna stranka u Makedoniji iz Skoplja – nalaze se u koaliciji sa SDSM. Demokratska partija Srba u Makedoniji i Srpska

⁵ <http://skopjeinfo.mk/vo-makedonskite-uchilishta-ima-se-pomalku-uchenici>

⁶ „Глобално водство, соседство и односи со Бугарија“, МЦМС и ИДСЦС, Скопје, 2013, <http://www.mcms.org.mk/images/docs/2013/globalno-vodstvo-2013.pdf>

⁷ <http://tera.mk/kakvi-se-vrskite-megu-makedonija-i-srbija/>

stranka u Makedoniji imaju po jednog svog poslanika u novom sastavu Skupštine Republike Makedonije.⁸

U Srbiji je aktivno tridesetak udruženja Makedonaca, koja gravitiraju oko Nacionalnog saveta Makedonske nacionalne zajednice u Republici Srbiji, sa sedištem u Pančevu. Makedonski jezik je uveden u službenu upotrebu u nekoliko mesta, predviđen je Zakonom za obrazovanje Srbije i izučava se u Jabuci, Kačarevu i Leskovcu. U Statutu AP Vojvodine Makedonci su uvedeni kao konstitutivan narod.

U oktobru 2016. godine svečanoj akademiji povodom obeležavanja sedamdesete godišnjice migracije Makedonaca u Vojvodinu prisustvovali su predsednici obe države, Đorđe Ivanov i Tomislav Nikolić. Iste godine, Ivanov je odlikovao predsednika Nacionalnog saveta Borčeta Veličkovskog Medaljom za zasluge za Makedoniju. Ranije, 2013. godine, Savet je odlikovan priznanjem Povelja Republike Makedonije.

Ali i pored stalnog isticanja dobrih odnosa između Makedonije i Srbije koji se kvalifikuju i kao „bratski”, predsednik Nacionalnog saveta Veličkovski je u martu ove godine izjavio da „srpska nacionalna zajednica u Makedoniji uživa veća prava u odnosu na makedonsku zajednicu u Srbiji, a jedan od razloga je to što Vlada u Skoplju još nije delegirala svoje predstavnike u mešovitoj vladinoj komisiji za praćenje implementacije, tako da se ovo telo nije ni sastalo, niti se možemo pozvati na „reciprocitet” u saglasnosti sa ovim bitnim strateškim dokumentom”. Veličkovski ne veruje u „rešavanje problema pojedinaca koji samo hoće da nas poljuljaju i razjedine”. Prema njemu „samo sloga je naše rešenje za probleme, bilo da je u pitanju lokalni, okružni, regionalni ili globalni nivo”.⁹

OTVORENA PITANJA

U svim izjavama zvaničnih predstavnika stalno se ističe da između ove dve zemlje nema otvorenih pitanja.

U jednoj od poslednjih izjava na ovu temu, u martu 2017. godine, bivši ministar spoljnih poslova i potpredsednik Vlade Makedonije (do 31.05.2017), Nikola Poposki ocenio je odnose između obe zemlje kao „stabilne”, ističući da „međuljudski odnosi imaju veliki značaj koji se odražava na političke odnose, bez obzira na izazove sa kojima se suočavamo”.¹⁰

U zvaničnoj oceni bilateralnih odnosa sa Srbijom makedonskog Ministarstva za spoljne poslove kaže se: „Od međusobnog priznavanja u aprilu 1996. godine, između Republike Makedonije i Republike Srbije izgrađeni su partnerski odnosi, koje karakterišu visoki nivo uzajamnog poverenja, razumevanja i dobrosusedstva. Uspostavljeni politički dijalog omogućava kontinuirani i održivi razvoj odnosa i saradnje, što potvrđuju i mnogobrojni susreti na najvišem nivou. Kako u prošlosti tako i danas, evrointegracije ostaju spoljnopolitički prioritet obe zemlje. U pravcu intenziviranja saradnje u oblasti evrointegracijskih procesa, obe zemlje su potpisale bilateralni Sporazum kojim se takva saradnja konkretizuje i dobija odgovarajuću dinamiku. Iako Republika Makedonija i Republika Srbija uglavnom imaju jednake ili veoma bliske stavove za veliki broj pitanja na bilateralnom, regionalnom i multilateralnom planu, takav stav/pogled nemaju u odnosu na Kosovo i spor između Makedonske pravoslavne crkve i Srpske pravoslavne crkve. Ipak, ove

⁸ <http://www.sobranie.mk/segashen-sostav-2016.nspk>

⁹ Intervju sa Borčetom Veličkovskim od 20.07.2016. god. za *Oxrid 24* (<http://ohrid24.mk/1367/>)

¹⁰ Iz makedonskog prevoda intervjuja za Srpsku ekonomiju (Intervju je objavljen na *Република онлајн* 06.03.2017. god.: <http://republika.mk/741176>)

razlike ne predstavljaju prepreku za dalji konstruktivni dijalog i produbljivanje svestrane bilateralne, regionalne i multilateralne saradnje. Ovakvu konstataciju i odlične odnose potvrđuje i Zajednička sednica obe vlade, na kojoj je istaknuta potreba za brži razvoj, produbljivanje ekonomske saradnje i infrastrukturno i energetske povezivanje preko konkretnih projekata. Ugovorni okvir između obe zemlje je u velikoj meri zaokružen i omogućuje intenzivnu saradnju u više oblasti sa obostranim interesom. Dosada je zaključeno više od 60 bilateralnih ugovora i dokumenata, od kojih su 53 na snazi, a u toku je još 20 inicijativa/procedura za ugovaranje. Prijateljske odnose dve zemlje potvrdile su i zvanične posete predsednika Nikolića Republici Makedoniji 2012. godine, kada je u duhu dobrosusedskih i evropskih vrednosti Republika Makedonija omogućila srpskom rukovodstvu da obeleži stogodišnjicu Kumanovske bitke u opštini Zebrnjak. U prijateljskom duhu protekle su i dve posete predsednika Vlade Srbije Ivice Dačića Republici Makedoniji: zvanična 27–28. januara 2013. i radna 26. januara 2014. godine, kada je organizovana proslava Svetog Save, državnog praznika srpske zajednice u Republici Makedoniji, kojoj su prisustvovali premijeri Makedonije i Srbije Gruevski i Dačić.¹¹

Izjave da ove dve zemlje nemaju otvorena pitanja u nekoliko navrata su se čule i sa srpske strane. U intervjuu za radio *Dojče vele* u aprilu 2014. godine, Aleksandar Vučić, u svojstvu potpredsednika srpske vlade, na pitanje novinara: „Vi nemate nikakvih otvorenih pitanja sa Makedonijom?” odgovara: „Nemamo, ti odnosi su dobri. Dobre odnose imamo i sa Grčkom, a isto važi i za Crnu Goru sa kojom imamo sve bolje odnose”.¹²

Ali baš to direktno pominjanje odnosa sa Grčkom, u produžetku odgovora na pitanje za odnose sa Makedonijom može da se tumačiti kao poruka da odnose sa Makedonijom treba stalno posmatrati kroz prizmu odnosa Srbija–Grčka.

Tokom posete Makedoniji u februaru 2015. godine i predsednica Narodne skupštine Srbije, Maja Gojković, nakon susreta sa makedonskim državnim vrhom izjavila je: „U razgovorima smo naglasili međusobne dobre odnose i da nema otvorenih pitanja između naših zemalja”.¹³

Nasuprot ovakvim izjavama koje se daju tokom susreta, po povratku u svoju zemlju političari često znaju da daju izjave koje su sasvim suprotne i od njihovih ranijih izjava i od svih napora za unapređivanje dobrosusedskih odnosa. Dobro je, kažu analitičari, što su ovakve izjave pre svega namenjene za „domaću” upotrebu i za dnevno-političke svrhe.

Kao jedna takva situacija se pamti izjava šefa srpske diplomatije Ivice Dačića, koji je početkom 2017. godine, posle glasanja Makedonije za prijem Kosova u članstvo UNESKA, izjavio da je Srbija pogrešila što je priznala Makedoniju pod ustavnim imenom. „Srbija je napravila veliku grešku. Cela Evropa i svet koriste naziv Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija, a mi smo našoj braći Grcima udarili šamar i sad očekujemo od Grka da ne priznaju Kosovo. Makedoniju smo priznali s tim što smo uvredili Grke, a Makedonci stalno glasaju za Kosovo. Ja moram da kažem da smo budale, evo upotrebiću nediplomatski izraz”.¹⁴ Dačić je izjavio i da će Beograd u bilateralnim odnosima sa Skopljem upotrebljavati ustavno ime, ali da će u drugim slučajevima koristiti ime koje se upotrebljava u EU i u UN – BJRM.

Ubrzo nakon ove izjave, na priznanici plaćene putarine, preduzeće Putevi Srbije je promenilo naziv Makedonija u BJRM. Posle zvanične reakcije makedonskog Ministarstva za spoljne poslove, ponovo je izvršena izmena te je umesto BJRM vraćen naziv Makedonija.

¹¹ <http://www.mfa.gov.mk/index.php/mk/nadvoresna-politika/bilateralni-odnosi/sosedstvo>, (pristupljeno: 27.05.2017.)

¹² Вучиќ: Србија не сака нереди кај соседите (Интервју за Радио Дојче Веле од 01.04.2014. год.)

¹³ <http://vecer.mk/makedonija/makedonija-i-srbija-imaat-odlichni-odnosi-i-nemaat-otvoreni-prashanja>

¹⁴ <http://novatv.mk/dachik-srbija-zgreshi-shto-ja-prizna-makedonija-pod-ustavno-ime/>

Na ovakvo zaoštavanje odnosa odmah su reagovali biznismeni. Posle susreta u Skoplju, predsednici Privrednih komora Branko Azeski i Marko Čadež, apelovali su na vlade obe zemlje da učine sve što je potrebno da se ne naruše dobrosusedski odnosi, jer su dobri politički odnosi preduslov za povećanje trgovinske razmene.¹⁵

Univerzitetski profesor Alajdin Demiri smatra da iako između Makedonije i Kosova nema izražene tenzije, ipak je „makedonska politika potajno u dobrim odnosima sa Srbijom i pomaže Srbiji na određeni način; pa i samo priznavanje nezavisnosti Kosova nije bila dobrovoljna odluka, već je donjega došlo pod pritiskom EU i velikog broja Albanaca koji žive u Makedoniji”.¹⁶

Posle kraće stabilizacije odnosa, usledila je serija izjava sa obe strane, ali ovoga puta na relaciji između postojećeg srpskog rukovodstva (Vučić i Dačić) i budućeg makedonskog rukovodstva (lider opozicije Zaev). Pri tome, treba istaći da je ovo najnovije varničenje između političara podstakao i podržao i jedan deo medija iz obe zemlje.

U svakom slučaju, i ove izjave su se smirile i ponovo pretvorile u posvećenost budućoj saradnji nakon susreta Vučića i Zaeva sa šeficom evropske diplomatije Federikom Moggerini, u Briselu, krajem maja 2017.godine.¹⁷ Ovo smirivanje strasti je od izuzetne važnosti za buduće odnose obe zemlje, zbog toga što je posle desetogodišnje vladavine desničarske VMRO-DPNE došlo do promene vlasti u Makedoniji sa formiranjem nove vlade na čelu sa Socijaldemokratskim savezom Makedonije. Drugi po brojnosti partner Vlade ostaje isti: to je partija makedonskih Albanaca, DUI (Demokratska unija za integraciju), ali ovoga puta u Vladu su ušle i druge partije Albanaca iz Makedonije, protivnici DUI-a, odnosno BESA i Alijansa za Albance.

Poslednju epizodu serije „zategnuti odnosi” iniciralo je obelodanjivanje činjenice da je pripadnik srpske BIA i savetnik u ambasadi u Skoplju bio prisutan pri nasilnom upadu pristalica vladajuće VMRO-DPNE u skupštinu Makedonije, 27. aprila 2017. godine, kada je povređeno nekoliko poslanika tadašnjih opozicionih partija, a sadašnje vladajuće koalicije koju predvodi SDSM.

U svoju odbranu, srpska strana (tj. šef diplomatije Ivica Dačić) izjavila je da je Goran Živaljević samo vršio svoj posao, odnosno sakupljao informacije.

Usledila je serija međusobnih optužbi, a procurili su i zapisi snimljenih telefonskih razgovora poslanika srpskog parlamenta i novinara sa istim tim pripadnikom BIA-e i predsednikom Demokratske partije Srbije i poslanikom u parlamentu iz redova tada vladajuće koalicije sa VMRO-DPNE, iz kojih se shvata da novinar dobija instrukcije za tekst koji treba objaviti o Makedoniji.¹⁸ Nakon ove serije događaja, ambasadori obe zemlje su bili pozvani na razgovore u Ministarstva spoljnih poslova. Strasti su se smirile izborom nove vlade u Makedoniji.

Novi ministar Nikola Dimitrov je među prioritete spoljne politike (zajedno sa započinjanjem pregovora sa EU i članstvom u NATO) stavio dobre odnose sa svim susedima, a da pritom nije istakao nikoga posebno. Iako su mu prva dva telefonska razgovora bila sa grčkim kolegom i bugarskom kolegicom, prvo pitanje koje mu je bilo upućeno kao ministru, odmah posle izbora, ipak je bilo pitanje odnosa sa Srbijom.

¹⁵ <http://www.slobodenpecat.mk/naslovna/biznismeni-od-makedonija-i-srbija-baraat-ekonomijata-da-bide-pred-politikata/>

¹⁶ Intervju za Radio Slobodna Evropa na makedonskom jeziku od 18.07.2015 god. (<https://www.slobodnaevropa.mk/a/27056459.html>)

¹⁷ Могерини ги помири Заев и Вучиќ (<https://makfax.com.mk/daily-news> - 25. 05. 2017)

¹⁸ <http://novatv.mk/srpsko-ruski-shpionski-igri-za-makedonsko-stsenario-koj-saka-kriza-2/>

„Moje prve bilateralne posete će biti uglavnom u regionu i to tamo gde imamo problema, tamo hoću da idem prvo. Da kažem da Makedonija ima novo lice, da hoće da uspostavi dobre odnose. Nije dobro ti novi odnosi da počnu velikim skandalima. Ja ću pokušati da zatvorim to pitanje bez velikog skandala, međutim od onoga što mogu sada da vidim, to nije dobar start i sa te strane. Znače, ovde u Skupštini se desio državni udar koji je propao... na deset metara od nas ušli su ljudi i raskrvarili su današnjeg premijera... ne može se biti deo te gomile, a da to ne znači mešanje u unutrašnje stvari. Plastičniji primer za mešanje u unutrašnje stvari nema. Ja sam diplomata i ja u parlamente drugih država ulazim na glavna vrata, čekaju me, predstavljam se i idem na sastanak. Tako se ulazi u zakonodavni dom jedne prijateljske i susedne države.

Ja ne mislim da ovaj slučaj treba da napravi problem u tom odnosu. Mislim da Srbija ima interes da Makedonija uspe i Makedonija ima interes da Srbija uspe i da ćemo graditi mostove”.¹⁹

SPOR IZMEĐU CRKAVA

Na spor između dve pravoslavne crkve, koji je jedno od najgorljivijih pitanja u odnosima dve zemlje, obe dosadašnje vlade su nastojale da gledaju kao na „međucrkveno”, a ne „međudržavno” pitanje, iako je u obe zemlje pravoslavna crkva mnogo bliska ne samo državi, nego i vlasti.

Čini se da je glavni motiv makedonske strane da potencira crkveni karakter ovog pitanja u tome što je nemoćna da ga reši, pa svrstavanjem tog pitanja u domen crkve skida sa sebe i krivicu za njegovo nerešavanje. Srpska strana, opet, prepuštajući u celosti ovo pitanje crkvi, zapravo ostavlja taj problem da tinja kao žar u koji može po potrebi da dune i ponovo ga raspali.

Ono zbog čega se u Makedoniji najviše zamera Srbiji jeste to što celu jednu deceniju Srpska pravoslavna crkva sprečava obeležavanje drugog zasedanja ASNOM-a, 2. avgusta 1994. godine u pomoćnim prostorijama Manastira Sv. Prohor Pčinjski, nešto što se godinama ranije proslavljalo bez ikakvih prepreka.

Iako je odluka da se nikada više ne vrati na svoje mesto spomen-ploča ASNOM-u (koju su 1998. prisilno uklonile pristalice Vojislava Šešelja) zapravo odluka Srpske pravoslavne crkve, ipak se smatra bi srpska vlada – kad bi htela – mogla da izdejstvuje proslavljanje godišnjice ASNOM-a na ovom mestu. Jedan od načina za to je na mogućnost da se ova lokacija proglašuje spomenikom kulture i da se na taj način omogući ponovno proslavljanje godišnjice ustoličenja makedonske državnosti – što se ujedno smatra i najvećim državnim praznikom u Makedoniji.

Ovaj tzv. drugi Ilinden (kao i onaj prvi od 2. avgusta 1903. kada je započeo Ilindenski ustanak protiv otomanske okupacije), od 2004. godine proslavlja se u blizini Manastira Sv. Prohor Pčinjski, sa makedonske strane granice, u novoizgrađenom memorijalnom kompleksu Pelince.

Frustraciju makedonske strane po ovom pitanju dodatno uvećava zajednička proslava godišnjice dve bitke značajne za srpsku stranu – kod Kajmakčalana i kod Zebrnjaka. Poseban problem je činjenica da se proslavljaju događaji koje makedonsko stanovništvo tretira kao momenat u kom je jedno ropstvo (osmanlijsko) zamenjeno drugim (srpskim) ropstvom. Baš zbog toga, u Makedoniji prevladava stav da Makedonija i Srbija imaju nesimetrične odnose.

¹⁹ <http://novatv.mk/dimitrov-na-evropa-i-svetot-ke-mu-pokazheme-deka-imame-novo-litse/>

SUKCESIJA BIVŠE SFRJ

Pitanje sukcesije bivše SFRJ skoro da i nije prisutno u makedonskoj javnosti u poslednjih nekoliko godina.

Sa željom „da podsete na zaboravljenu sukcesiju” i „da daju novu svežinu ovom pitanju”, po izjavi direktora Arhiva Makedonije, Filipa Petrovskog, arhivi Makedonije i Slovenije u decembru 2016. godine organizovali su zajedničku izložbu dokumenata i predmeta iz sukcesije SFRJ. Oba direktora arhiva su potencirala nezadovoljstvo svojih zemalja o dosadašnjem toku sukcesije, ističući kako je „najmanje urađeno” po pitanju Aneksa D koji se odnosi na podelu arhiva. Prema rečima direktora Petrovskog, makedonski Arhiv više puta je tražio od Beograda dva konkretna dokumenta, koji nikad nisu bili dostavljeni. „Taktika Srbije je da odugovlači stvari, i da navede Makedoniju da se nađe u situaciji da se povuče“. Reč je o originalima ugovora sa Grčkom o regulisanju zajedničkih voda i granice.

Nekoliko dana posle otvaranja ove izložbe, u glavnom gradu Brazila, Braziliji, ambasador Srbije u ovoj zemlji Veljko Lazić je vratio makedonskom ambasadoru Ivici Bocevskom dve slike makedonskih umetnika, takođe obuhvaćene sukcesijom a koje su se nalazile u srpskoj ambasadi smeštenoj u zgradi bivše jugoslovenske ambasade.

Za razliku od očiglednog zadovoljstva zbog podele diplomatsko-konzularnih predstavništva, kao problem u Makedoniji (pored raspodele arhiva) naročito se ističe nezadovoljstvo oko podele imovine nakon privatizacije nekadašnjih društvenih preduzeća; ovo pitanje obuhvaćeno je Aneksom G Sporazuma za pitanja o sukcesiji. Državno AD za upravljanje stambenim i poslovnim prostorom ima na popisu 160 ovakvih objekata razbacanih po celoj bivšoj Jugoslaviji, a za koje se još uvek vodi postupak za vraćanje. Najveći deo njih nalazi se u Srbiji i Hrvatskoj.

NAUČNA I POSLOVNA SARADNJA

Makedonska i srpska akademija nauke i umetnosti u poslednje vreme su ostvarile dva susreta na najvišem nivou, na kojima je, prema izjavama makedonskog dela delegacije, zaključeno da „nema pitanja koje obe akademije ne mogu da otvore i da o njima diskutuju”.

Akademici su razgovarali i o zajedničkim problemima, odnosno o tome kako se obe akademije suočavaju sa političkim pritiscima i pokušajima da se uvuku u dnevno-politička dešavanja.

Obe akademije u ovom momentu imaju 13 zajedničkih istraživačkih projekata u četiri oblasti: prirodne, matematičke i biotehničke nauke; tehničke nauke; medicinske nauke; lingvistika i književnost.

Ekonomska saradnja između Makedonije i Srbije je konstantno dobra, još od raspada bivše Jugoslavije pa do danas. Utemeljena na uspostavljenim odnosima za vreme zajedničke države, ova saradnja je nastavila da se razvija pozitivnim trendom. Srbija je bila među prvim zemljama sa kojima je Makedonija potpisala seriju ugovora o ekonomskoj saradnji, sa značajnim smanjenjem carinskih i drugih dažbina. Od tada naovamo, sve vlade obe zemlje konstantno su unapređivale pravni okvir za saradnju, u čemu su odgovarajuću pozitivnu ulogu imale i privredne komore obeju zemalja koje imaju odličnu saradnju i povezanost.

Nasuprot svemu ovome, ekonomska saradnja između dve zemlje do dana današnjeg pretežno se svodi na trgovinsku saradnju, bez nekih drugih značajnijih oblika saradnje kao što su zajedničke investicije, udruživanje u cilju zajedničkih nastupa u trećim zemljama i sl.

Trgovinska razmena Makedonije sa Srbijom dostigla je rekordnih 723 miliona dolara u 2016. godini. Iako rastu i uvoz i izvoz, što znači da je trgovinska saradnja sve šira, Makedonija ipak beleži deficit u razmeni, odnosno vrednost uvoza je za 293 miliona dolara veća od vrednosti robe koju izvozi u Srbiju.

Treba reći i da je Srbija treći trgovinski partner Makedonije po obimu razmene, odmah iza Nemačke i Velike Britanije.

U izvozu prednjače vino, lekovi, ulje, proizvodi od čelika, a kod uvoza struja, proizvodi od čelika, ulje, pšenica, brašno, kukuruz i cigarete.

Za razliku od trgovine, nedostaju viši oblici saradnje. Direktne neto investicije iz Srbije u Makedoniju iznose prosečno oko 2,4 miliona evra godišnje, u poslednje tri godine.

Trenutni okvir trgovinske saradnje između Makedonije i Srbije jeste ugovor CEFTA, dok je u široj ekonomskoj saradnji na snazi 12 drugih zakona koji bliže regulišu sve sfere te saradnje.

Iz Privredne komore Makedonije, koja je stožer saradnje sa makedonske strane, ističu da su ključni prioriteti delovanja u okvirima CEFTE veća liberalizacija trgovine poljoprivrednim proizvodima i uslugama, uklanjanje netarifnih i tehničkih barijera u trgovini i uvođenje pomagala za transparentnost i pojednostavljivanje trgovačkih postupaka.

U tom pravcu pravi izazov predstavlja unapređenje regionalne saradnje u politikama konkurentnosti, prava intelektualne svojine i javne nabavke i pristup tržištu zaokruživanjem jedinstvene zone za dijagonalnu kumulaciju u okvirima regionalne konvencije za panevropsku mediteransku kumulaciju.

Dalje, treba razmišljati o produblivanju industrijske razmene i udruživanju kompanija iz obe zemlje u veće grupacije i konzorcijume za probijanje na treća, veća i dalja tržišta gde se traže zaokružene i veće količine proizvoda. U tom smislu, potencijal za buduću saradnju se vidi i u zajedničkom učešću na međunarodnim tenderima i izradi zajedničkih projekata za bolje iskorišćavanje sredstava iz EU fondova.

U odnosu na najavljeno formiranje tzv. carinske unije zemalja zapadnog Balkana, posle prvobitne načelne podrške, konkretne analize makedonske strane pokazuju da bi zemlja izgubila od uključivanja u jednu takvu uniju, što bi značilo povratak saradnje na neki raniji nivo. Ipak, ističe se da će konačna odluka zavisiti od stava EU po tom pitanju.

Kao buduća polja za saradnju ističu se izdavanje međusobnog boniteta preduzećima iz obe zemlje, zajednički nastupi na trećem tržištu i kompletiranje panevropskog koridora 10 (sever-jug). Najkonkretniji projekat na kome se trenutno radi a koji bi značio viši oblik saradnje jeste formiranje zajedničkog proizvoda kao usluga u oblasti turizma – tzv. zajednička vinska ruta.

PERSPEKTIVE

Nova struktura vladajuće strukture u Makedoniji svakako će značiti određenu promenu u bilateralnim odnosima sa Srbijom i repozicioniranje dosadašnjih stavova obe strane.

Ne očekuje se ublažavanje makedonske pozicije prema srpskim interesima na Kosovu, jer u novoj vladi ima još više predstavnika albanskog stanovništva u Makedoniji, a početne izjave

novih predstavnika vlasti najavljuju rad na ubrzanju evropskih integracija, što znači de će i pozicioniranje prema Kosovu biti tako da se ne naruše odnosi sa EU.

Iz ovoga se može očekivati da će Makedonija u odnosu na politiku prema Kosovu pratiti stavove i smernice EU, odnosno kao i do sada, da će donositi odluke „u skladu sa svojim strateškim interesima”.

Ono što se može naslutiti u ovom kratkom periodu od formiranja nove vlade, budući odnosi sa Srbijom, bar sa makedonske strane, više će se graditi kroz prizmu regionalne saradnje, nego kroz neku tesnu i bližu bilateralnu saradnju.

Očekuje se da buduća bilateralna saradnja ostane na nekoj neutralnijoj poziciji od dosadašnje, bez mnogo strasti u bilo kom smeru. Osim toga, ne očekuje se (barem ne sa makedonske strane) razmena ozbiljnijih negativnih izjava i stavova, jer će nova makedonska vlada želeći da pokaže da ume da živi sa susedima, kao poruku da bi umela da živi i sa drugim članicama EU.

Imajući u vidu da su spor oko imena sa Grčkom i poslednja serija neprijatnosti u odnosima sa Srbijom najhroničniji i najakutniji međususedski problemi, očekuju se naponi makedonske strane za njihovo brže rešavanje ili bar ublažavanje.

U dugoročnom smislu, očekuje se da će glavna zajednička tačka Makedonije i Srbije biti evropska integracija zemalja. U tom kontekstu, treba istaći i različite aspiracije dve zemlje prema NATO-u. Dok se u Srbiji gradi neka nezavisna pozicija zemlje po ovom pitanju, svi članovi nove vlade Makedonije se zalažu za što brži ulazak zemlje u NATO, za šta godinama postoji poziv uslovljen rešavanjem spora sa Grčkom oko ustavnog imena Makedonije. Približavanje Makedonije članstvu u NATO za Srbiju će značiti „novog suseda”, posmatrano sa bezbednosnog aspekta. Ovo će svakako imati neke implikacije i u odnosima između dve zemlje, koji u tom slučaju neminovno više neće moći da imaju samo predznak – bilateralni.